

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

S. LACKOVITS EMŐKE

**Az Úr megáldotta kezének munkáit:
Máthé Attiláné Farkas Emese, az Alkotó Adományozó**

REFORMÁTUS EGYHÁZUNKBAN évszázadok óta élő nemes hagyomány, amelynek keretében az egyház tagjai közül sokan a liturgiát szolgáló ajándékokat adományoztak közösségüknek, amelyekről levéltári források és visszaemlékezések egyaránt tanúskodnak. Ezek az adományok, ajándékok nem voltak kapcsolatban az egyházfenntartói hozzájárulással, ezen felül kerültek az egyházközségek tulajdonába, hirdetve Isten dicsőségét és az adományozóknak egyházukhoz való ragaszkodását, hűségét. Mindemellett valakinek az emlékére készültek, vagy valamely eseményre, jeles alkalomra emlékeztettek. Voltak közöttük az úrvacsora kiszolgáltatására szolgáló klenódiumok (kelyhek, kenyérsztó tányérok, bortartó kannák), keresztelői együttesek (keresztelő kancsó, vízfelfogó tál) és gyakrabban az úrasztala, valamint az úrvacsorai edények leterítésére/letakarására szolgáló liturgikus textilek, jelesen úrasztali terítők, úrasztali kendők.

Az adományozók neve egyes esetekben ismert, másokban pedig ismeretlen maradt. Előfordult, hogy csupán nevének kezdőbetűjével jelezte az adakozó, hogy ki áll a jótétemény mögött, amit évszázadok távlatában már nehéz megfejtetni. Ugyanakkor előfordult, hogy az adakozó névtelenül adott. Több esetben az adományozó nevét megörököltette a kelyhen, paténán vagy a liturgikus textílián, de sokszor csupán a levéltári forrásból (egyházközségek protokollumából, vagy az Aranykönyvből) tudható meg az adományozó neve. Nem csak egyének, családok, hanem nagyobb közösségek is ajándékoztak az egyházközségeknek, különösen liturgikus textileket, így pl. az egykori nőtársaságok vagy a dalárdák tagjai.¹ Liturgikus textilek adományozása különösen kedves gyakorlata volt az

¹ S. LACKOVITS 2013. 319–320.

egyházközségek női tagjainak, akik vagy egyénileg, saját kezűleg vagy közösen készítették el ezeket, de előfordult, hogy elkészítették a kezéből művészi munkát kiadó hímzővel. Minden esetben arra törekedtek, hogy a legszebb, hibátlan és valóban Isten dicsőségét szolgáló munka kerüljön ki kezük alól. A liturgikus célra készített textiliák esetében nagy könnyebbséget jelentett az alkotóknak, hogy liturgiai előírások nem kötötték meg a kezüket és ajándékozási kedvüket. Ugyanis már a XVI. századtól szigorú előírások nem léteztek, az alkotóknak, ajándékozóknak csupán arra kellett ügyelniük, hogy mind az alapanyagot, mind az ékítményeket tekintve egyszerűsége és hivalkodástól mentességre törekedjenek. Mindezekre vonatkozóan meggyőző adatok találhatók Kiss Áronnak a XVI. században tartott magyar református zsinatok végzéseit feltáró és elemző munkájában.² Ezért található meg a liturgikus textilek között a legfinomabb úrihímzések mellett a házilag vagy takácsmester által szőtt abrosz, a női selyem vállkendő, fejkendő vagy akár a menyasszonyi kontyoló kendő; a török hímzések éppúgy, mint a különböző magyar tájegységek hímzései.

Összefoglalóan elmondható, hogy az egyházközségeknek szánt ajándékok között legnagyobb arányban textiliák találhatók, amelyeknek száma, ha nem is rohamosan, de a mai napig gyarapodik. Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy egyházunk legvéstérhesebb idejében volt a legnagyobb az ajándékozási kedv, amelyhez szükséges még hozzátennünk azt, hogy a leggyakoribb ajándékozók akkor is az asszonyok voltak.

Ma ugyancsak élnek és munkálkodnak olyan asszonytagjai egyházunknak, jelesen a Dunántúli Református Egyházkerületnek, akik őszinte szívvel készítik és adományozzák a liturgikus célra szánt textiliákat. Közöttük egyik legfigyelemre méltóbb adományozó a Veszprémi Kistemplomi Gyülekezet tagja, Máthé Attiláné Farkas Emese asszony, aki napjainkig tizenegy templomot, egyházközséget ajándékozott meg művészi munkáival.

MÁTHÉ ATTILÁNÉ FARKAS EMESE
CSALÁDJÁ, SZÜLŐFÖLDJE

Máthé Attiláné Farkas Emese 1944. január 14-én született az erdélyi Szászrégenben, a Farkas család negyedik gyermekeként. Testvérei: Ildikó (Magyarfülpös, 1938), Csaba (Magyarfülpös, 1940), Gyöngyi (Szászrégen, 1942). Édes-

² KISS 1881.

apja Farkas Jenő lelkipásztor, édesanyja Józsa Teréz kántortanító volt. Apai felmenői Mezőmésesen éltek, ahol apja is született. Nagyapja Farkas Domokos nagygazda, nagyanyja Gidófalvi Ágnes volt. Apja, Farkas Jenő (1907–1997) a teológiát Kolozsvárott végezte, majd református lelkipásztorként Magyarfülpösön kezdte meg lelkészi szolgálatát, ahol iskolát alapított, amellyel a Trianon utáni Erdélyben kivívta a hatalom fenyegetését. 1944-ig szolgálta a közösséget, de ekkor, a háború viharában menekülni kényszerült a család, így kerültek Magyarországra. Tekintve, hogy Balatonalmádiban már voltak menekült rokonok (Emese asszony anyai nagyanyjáié), így a Farkas család is itt lelt átmeneti menedékre. Innen Farkas Jenő lelkipásztort Görgetegre helyezték, de itt csupán helyettesítő lelkész lehetett. Kadarkúton azonban üresedés következtében lelkészválasztásra került sor, amit megpályázva el is nyert. Harminchárom esztendeig szolgálta hűséggel a gyülekezetet, nyugdíjazásáig, 1981-ig.

Emese asszony édesanyja, Józsa Teréz, kántortanító volt, aki Nagysajón született 1903-ban. A tanítóképzőt Székelyudvarhelyen végezte és ugyancsak Magyarfülpösön kezdte meg tanítónői munkásságát. Itt ismerkedett meg Farkas Jenővel, akivel 1937-ben házasságot kötöttek, jóban, rosszban hűséggel és szeretettel kitartva egymás mellett. Emese asszony anyai felmenői: nagyapja Józsa Márton evangélikus kántortanító (1866–1925) volt Nagysajón, Zsejken, majd Tacson. Anyai nagyanyja a Tállyáról származó Kromcsik Erzsébet (1882–1971), aki néniének házasságkötése révén tett látogatása során ismerkedett meg Józsa Mártonnal és kötöttek 1907-ben házasságot. Józsa Márton első felesége, Mogyorósi Erzsébet elhunyt, két gyermeket hátra hagyva. Második házasságából hét gyermek született, akik közül öten érték meg a felnőtt kort. Józsa Márton a gimnáziumot Nagyenyeden, a teológiát Kolozsvárott végezte el. Tanítóként igazi lámpása volt a közösségnek. Zselyken a fúvószenekart vezette szigorú pontossággal, rendkívül eredményesen, mellette kiterjedt közművelődési tevékenységet folytatott, a magyar történelem, művelődéstörténet ismeretében gazdagítva a rábízottakat. Mindezeket túl iskolakertet létesített, megtanítva a gyermekeket oltani, szemezni, míg felesége a lányokat sütésre, főzésre és kertművelésre oktatta. Trianonnal megváltozott minden. A tanítókat is hűségükre kötelezték, továbbá román nyelvtanfolyamot kellett végezniük, amiből vizsgát kellett tenniük. Józsa Mártonnak Moldovában kellett ezt a tanfolyamot elvégeznie és a vizsgára ugyancsak oda kellett mennie. Egy szénásszekéren hazafelé tartva esőbe került, alaposan megázott, amelynek következményeként fellépett nála az akkor még gyógyíthatatlan tüdőgyulladás, amely halálával

végződött. Az özvegy nem maradhatott a tanítói lakásban, kiköltöztették. Jó-akaró falusiak segítettek, Besztercére vitték az árván maradt családot, ahol viszont az egykézű szászok az öt gyermekes özvegyet nem fogadták be. Egyetlen család akadt, egy ugyancsak öt gyermekes magyar-olasz házaspár, akik befogadták a földönfutókat. Hosszú esztendőig éltek így békességben, türelemmel, megértéssel egymás iránt.

1938-ban költözött Kolozsvárra a család. Kromcsik Erzsébet mindent megtett, hogy eltartsa és taníttassa gyermekeit. Kertészkedett, állatot tartott és megtanult paplant készíteni. Ezt olyan magas szinten művelte, hogy nem csupán a városban, hanem annak környékén is keresett volt az általa készített paplan. A népes Józsa-leszármazottak, szeretett unokái úgy emlékeznek rá, mint aki soha nem tudott tétlenül ülni. Mindig varrótű volt a kezében, ezzel pihent is: „Nagymama amíg pihent, varrogatott: ruhaneműt, folttakarót, ágyneműt, paplant.”³ Így őrizték meg alakját unokái, akik előtt példaképpé vált nagyanyjuk szorgalma, kitartása, rendíthetetlen hite, a nehézségeket Isten segítségével leküzdő egyénisége. Öregen felváltva gyermekeinél tartózkodott: Balatonfűzfőn, Kadarkúton vagy Vörösberényben, de látogatta Celldömölkön élő és szolgáló evangélikus lelkész fiát és családját is.

Emese asszony mindössze kilenc hónapos volt, amikor az erdélyi otthont elhagyni kényszerültek. Gyermekkorának és ifjúságának esztendei Kadarkúthoz kapcsolódnak. Lelkész édesapjának kántora tanítónő édesanyja volt, aki azonban csupán 1950-ig taníthatott az iskolában. Felszólították, hogy amennyiben továbbra is templomba jár és ott kántorizál, el kell hagynia az állami iskola katedráját. Ő a kántorizálás és vallása gyakorlása mellett döntött. A családra nehéz esztendők köszöntöttek, de nem törték meg őket. Szülei minden alkalmat megragadtak, hogy könnyebbé tegyék az életet és szükségét ne szenvedjenek. Édesapja valóságos ezermester volt, aki minden ház körüli munkát és szükséges eszközt elkészített. Cirkot természetettek, megtanult seprűt kötni, ami keresett cikké lett a piacon. Édesanyja kendert természetett, amit feldolgozott, de feldolgozta a gyapjút és a libatollat is. Amikor pedig a szükség úgy hozta, apjuk napszámos munkát is vállalt. A létfenntartásért folytatott küzdelmes munkán túl paradicsomi kertet varázsoltak a parókiánál. Akadályt nem ismerő szorgalommal tették mindezt, töretlen hittel, Istenbe vetett bizalommal. Életük, munkálkodásuk, hitük példa volt a gyermekeknek, akik a családi

³ GYÖKEREK I és II. Kézirat. Összeállítás az unokatestvér találkozókról. – A kézirat rendelkezésemre bocsátását Máthé Attiláné Farkas Emesének köszönöm!

munkákban ugyancsak kivették részüket. Felejthetetlen maradt számukra, hogy édesapjuk minden napot az 1535-ben született 487. dicsérettel (az új énekeskönyvben 662. dicséret) kezdett (dallama 1774-ből való).

*„Magasztallak én Téged Isten, /egeknek királyát,
Hogy tőlem messze űzted /A sötét éjnek homályát.
Nem küldtél rám betegséget, /Sem egyéb ínséget,
Épségben megtartottál, /E napra engem juttattál.
Szívből könyörgök Néked, /Kegyes teremő Istenem:
E napot is engedd meg /Békességgel véghez vinnem,
Akaratodat tanulnom, /Útjaidban járnom;
Oltalmad befedezzen, /Kedvem kedved szerint légyen.
Igaz utadra taníts, / hogy Veled együtt jár hassak,
És tőled el ne taszíts / Hogy kísértésbe ne jussak.
Jóvoltodból tarts meg engem /Én édes Istenem,
Hogy a bűn csalárdságát, / észrevegyem undokságát.”*

Gyermekkorukban, ameddig mindnyájan otthon voltak, este Biblia-olvasással egybekötött közös imádsággal zárták a napot. A felolvasott Igéhez édesapjuk magyarázatot fűzött. Az asztali áldás nélkül pedig soha étkezést nem kezdtek és nem fejeztek be, és ez a mai napig így van. 1957 újabb megpróbáltatást hozott a családnak. 1956-ban Farkas Jenő lelkipásztor megakadályozta a faluban a lincselést, ezért 1957-ben elvitték, internálták 9 hónapra Tökölre, majd rendőri felügyelet alá helyezték. Ezen idő alatt minden alkalommal hajnalban jelentek meg a rendőrök a parókiánál, megzörgetve az ablakot, ellenőrizve a lelkipásztort és felriasztva álmából a családot. Az internálás ideje alatt egyetlen lelkipásztor sem akadt, aki Farkas Jenőt helyettesítette volna. Felesége tartotta az istentiszteleteket, hogy a gyülekezet ne széledjen szét.

Közben, az esztendőök múlásával a gyermekek felnőttek és tanultak, ahogy tudtak, ahogy az akkori hatalmi viszonyok között erre lehetőségük nyílt. Ildikó végül tanár lett, Gyöngyi hitoktató, majd a teológiát is elvégezte később, Csaba lelkész lett, Emese pedig kórházi laboratóriumi munkatárs Veszprémben. Érettségi után ugyanis továbbtanulási jelentkezését nem is továbbbítták. Viszont Balatonfűzfőn védőnőként dolgozó nagynénjétől megtudta, hogy laborasszisztensi képzés indul, amit munka mellett el lehet végezni. Így jelentkezett és elvégezte a négyéves képzést, amely bakteriológiai szakasszisztensi képesítést

adott az államvizsga letétele után. 16 esztendeig dolgozott a veszprémi Gyermekkorházban, majd a toxikológiára ment át a Nevikibe (Nehézvegyipari Kutató Intézet), amelynek laboratóriumát Szabadságpusztára vitték ki. Ez azért bizonyult jó döntésnek, mert ebben az intézményben másokhoz képest már korán bevezették a szabad szombatot. Innen ment azután nyugdíjba, elérvén a nyugdíjas korhatárt.

1. kép

A Farkas család 1962-ben

A Gyermekkorházban munkatársa volt Máthé Réka, későbbi sógornője. Együtt jártak Szabó Gábor veszprémi segédlelkész ifjúsági bibliaóráira, ahol Emese asszony megismerkedett későbbi férjével, az ugyancsak üldözött lelkészcsaládból származó Máthé Attilával, Máthé István református lelkész és Muzsnay Mária tanítónő fiával. A Máthé család szintén Erdélyből (Sófalváról) menekült. Először Sólyban, majd Balatonhenyén leltek otthonra. Józsa Teréz és Muzsnay Mária pedig Székelyudvarhelyről, a tanítóképzőből jól ismerték egymást. Farkas Emese és Máthé Attila gépészmérnök, aki közel két évtizedig volt a veszprémi egyházközség hűséges, önzetlen, lelkiismeretes gondnoka, 1966-ban házasságot kötöttek. Három fiúk (András, Péter, Tamás) és négy unokájuk (Dóra, Kincső, Soma, Csenge) van.

2. kép

A Farkas család a lányokkal, vejekkel 1967-ben.

Emese asszony szülei, készülve a nyugdíjas esztendőkre, Vörösberényben hosszú évek alatt felépítették házukat, ahova nyugdíjba menetelüket követően visszavonultak. Itt ugyancsak paradicsomi kertet hoztak létre, idős korukban is élvezve munkájukon Isten gazdag áldását. Farkas Jenő 1997-ben, Józsa Teréz 1999-ben ment el a minden élők útján. Farkas Jenő halála után az özvegy többnyire gyermekeinél tartózkodott, Veszprémben Emese és Istvándiban Ildikó lányáéknál. Utóbbi helyen hunyt el 1999-ben.⁴

Máthé Attiláné Farkas Emese gazdag ajándékot hozott magával a szülői házból: kitartást, akadályt nem ismerő életszemléletet, rendíthetetlen hitet és szorgalmat, példás munkavégzést, becsületességet, önzetlenséget, hűséget, áldozatvállalást, egyházához való ragaszkodást. Ugyanakkor ezen ajándékokhoz tehetsége társult, amely nélkül az elhatározás megvalósíthatatlan, de ezt a tehetséget a Fennvalótól kapta. Ezt az isteni adományt, a tehetséget, az alkotókészséget kiegészítette és megerősítette a családi örökség, hiszen Józsa-ágon a rokonságban festőművész volt Hegyiné Józsa Margit, Emese asszony nagy-

⁴ A családra és az egyéni életútra vonatkozó adatok részben a GYÖKEREK I-II. kéziratból, döntően pedig a Máthé Attiláné Farkas Emesével való személyes beszélgetésből származnak. Ezúton is köszönöm Máthé Attiláné Farkas Emesének, hogy emlékeit megosztotta velem.

nénje, valamint unokahúga, Simion Hegyi Margit is, aki a mai napig alkot és rendszeresen kiállít Kolozsvárott. Mindezek az adományok ösztökélték azon döntésére, hogy tizenegy egyházközséget megajándékozzon. Emese asszony nemes cselekedete szilárdan igazolja a felmenők példájának meghatározó voltát, amelyek arra indították, hogy látható, kézzel fogható jelét adja mindannak, amit lelkieken kapott.

AZ ADOMÁNYOZÁS INDÍTÉKAI ÉS AZ ADOMÁNYOK

Ékes textíliák elkészítésére és az egyházközségek megajándékozására mindekelőtt az Isten dicsőségére való cselekvés készítette, aminek forrása az az öröm, hogy az Úrtól az alkotásnak ezt a talentumát kapta és mindig megújuló erőt egy-egy díszes együttes elkészítésére. Ugyanis Emese asszony nem csupán egy-egy terítőt ékesít gazdag hímzéssel, hanem készít hozzá még szószékre, könyvvállványra, harmóniumra való terítőket, így az úrasztalán látható hímzett terítővel megegyező motívumkincs ékesíti a szószékre, Mózes székre, harmóniumra vagy a könyvtartóra szolgáló textileket is. Amikor egy-egy munkára készül, mindig örömmel tervezi a megvalósítandó ékítményeket arra gondolva, hogy alkotásai a gyülekezeteknek szintén örömforrásává lesznek. Mindezeket túl az is szerepet játszott/játszik indítékai között, hogy valakinek vagy valamilyen eseménynek ugyancsak emléket állíthat egy-egy alkotásával. Kedves Ige szakaszok pedig lelkieken erősítették úgy, hogy ez kitartássá, fizikai erővé változott. Ilyen Ige számára az, amit édesapja írt be Bibliájába: *„A ti szelídségetek legyen ismert minden ember előtt. Az Úr közel! Semmiért se aggódjatok, hanem imádságban és könyörgésben mindenkor hálaadással tárjátok fel kéréseiteket Isten előtt;”* (Fil. 4;5-6.)

Liturgikus textilek adományozására családi példák nem voltak Emese asszony előtt. Ez az elhatározása belső indítékból fakadt és egyszerű felajánlásnak szánta minden tolakodás nélkül. Viszont a hímzés, a díszített textilek készítése gyermekkorától foglalkoztatta. Édesanyja sokat hímzett, kézimunkázott, ami különösen tetszett neki, ezért már gyermekkorában szívesen vett varrótút a kezébe, de ekkor csupán babaruhákat készített. A hímzés azonban továbbra is foglalkoztatta. Gimnazista volt, amikor egy alkalommal karácsonyra édesapja Bibliájára egy egyszerű, keresztszemmel díszített könyvborítót készített, és monogramot is varrt rá. Ez az első tervezett munkája a mai napig megvan. Egyre többet foglalkoztatta az alkotó tevékenység, mert benne az alkotás

szépségén túl az örömszerzés forrását is meglátta. A rendszeresen végzett hímzésre akkor kapott indítást és elhatározást, amikor az 1970-es években szüleivel Erdélyben járt, ahol előnyomtatott terítőket, párnákat vásároltak. Ezt követően édesanyja mutatta meg és tanította meg neki az alapöltéseket.

Első nagyobb munkái hímzett párnahuzatok voltak, majd egyszerűbb terítővel is próbálkozott, amelynek a sarkába került csak kivarrásra szánt minta. A kitartó próbálkozások, egyszerűbb alkotások meghozták gyümölcsüket, mert megbátorodva először énekeskönyvekre és Bibliára való, egyszerű mintával díszített könyvborítókat készített, majd ezen felbuzdulva, a veszprémi gyülekezet énekeskönyveire is kihímezte a vászonból készült könyvborítókat, amelyek ma is védik az énekeskönyveket. Ezután megpróbálkozott nagyobb munkákkal. Édesanyja egykori tanítóképzős volt évfolyamtársaitól kapott papírra előrajzolt mintákat, amelyek a méretarányt biztosították, de ezeket a mintákat először csak párnákon varrta le. Később ezek közül a mintaelemek közül egyet-egyet úrasztali terítőn is hasznosított. Tekintettel arra, hogy a magyar tájegységek hímzései közül a méltán híres kalotaszegi hímzéssel találkozott döntő élményként először, ennek alapöltéseit sajátította el, majd a kitartó gyakorlás, egyre több hímzett felület elkészítése eredményeként lett a kalotaszegi hímzéskultúra specialistája, magas szintű művelője, igazi mestere, alkotásaival rávilágítva a történeti hagyományra és a táji jellegre.

A hímzések elkészítéséhez elengedhetetlen a tervezés, az egyes mintaelemek elhelyezésének módja az alapanyag felületén, amely rendkívüli pontosságot, esztétikai érzéket, arányosságot igényel. Első nagyobb munkáját még a kalotaszentkirályi „református szentasszony” Gere Istvánné Kispál Anna⁵ terve alapján készítette, azonban ezt követően már maga tervezett és ez így van a mai napig. Tervei harmóniát sugároznak, amelyeken maradéktalanul érvényesül a hímzés semmivel össze nem téveszthető táji jellege. A kalotaszegi hímzés elkészítése komoly felkészültséget, pontosságot, nagy türelmet, fegyelmet, technikai tudást és különös igényességet követel, mert csak így adhat ki valaki igazi minőségi munkát a kezéből. Emese asszony mindezeknek birtokosa. Minden alkotásáról elmondható, hogy mintaszerkesztése és ékítményei harmóniát sugároznak. Bár a hagyományos mintaelemeket alkalmazza, de egyéni, mindig a funkciónak megfelelő tervezéssel. Minden egyes munkáján a kompozíció és a díszítmény összhangot tükröz, arányosság, igényesség, mivesség és stílus-

⁵ Életről és tevékenységéről: S. LACKOVITS 2016. 196–212.

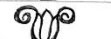

tisztaság jellemzi. Gazdagon hímzettek alkotásai, de nem zsúfoltak, mérték-tartó elrendezés jellemzi valamennyit, ugyanakkor dekoratív megjelenésűek és minden egyes darab híven szolgálja azt a célt, amelyért megszületett.

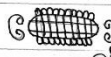

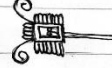

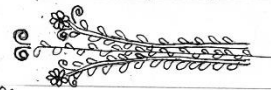

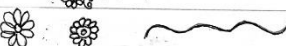
Az Emese asszony által is megalkotott kalotaszegi hímzések összefoglaló megnevezése *írástos hímzés*, amely szabadrajzú, nem másol egy-egy mintát, hanem a hagyományos mintaelemekből maga alakítja, tervezi annak megfelelően, ahogy a funkciója megkívánja. Ennek a hímzéstípusnak öltésmódja a hurok és láncöltés, amelyek rendkívül sűrűn követik egymást, így szinte nem is engedi az alapnak megjelenését, tömött, szorosan egymáshoz illeszkedő sorokat alkotva tölti ki a felületet. Tehát elmondható, hogy a kalotaszegi hímzéskultúrában az egyéni tervezőkészség, ízlés, különösen nagy szerepet játszik. Rendkívül gazdag, változatos, ugyanakkor a hagyományos mintaelemeket megjelenítő, azokat variáló hímzések születnek így.

Máthé Attiláné Farkas Emese valamennyi alkotását ez az egyéni látásmód, a tervezésnek különös gazdagsága és finomsága jellemzi. A bonyolult és az egyszerű mintaelemeket hangsúlyosan, arányosan helyezi el a díszítendő felületen. Mindig tudása legjavát adta/adja, alkotásai azt a szeretet tükrözik, amellyel készítette őket. Művészi munkáiban rendre felfedezzük azt a lelki gazdagságot, amely a remekművek megszületéséhez elengedhetetlen. Weöres Sándorral szólva: „...a remekműben megvan az a csodálatos delejesség (...) amelyet a jelenségvilág körülményeiből nem lehet levezetni. A remekműben, az alkotó és műélvező képzelet közvetítésével, az időtlen dereng át az időbeli világba.”⁶

A kalotaszegi hímzéskultúrának sok összetett és egyszerű mintaeleme van, amelyek Emese asszony terveiben mind felfedezhetők. Ezeknek az elnevezése a helyiek által ismert természeti környezetből származik. Ezeknek az anyag felületére való felviteléhez aprólékos munkára, a fentiekben említett, meglehetősen bonyolult és nagy figyelmet igénylő öltéstechnika kiváló ismeretére, gyakorlati alkalmazására van szüksége a mindenkori alkotónak. Más minták kerülnek a terítők közepére, mások a szélekre, szélközepekre, sarkokba. A szószéktakarók, könyvtartó takarók, Mózes-székek padelőzékei ezeknek a terítőkre kerülő mintaegyütteseknek variációi, de többnyire egyfajta, hangsúlyos mintaelemekből állnak. Mindez azt jelzi, hogy összetartozó textildarabokról van szó.

⁶ WEÖRES 2000. 86.

A HÍMZÉSEK MINTAELEMEI	1.
	KARIKÓ
	PÍPA
	KACSKARINGÓ
	HORGAS
	LEVÉL
	KÖRÖM
	MAJORANNA
	DUPLA MAJORANNA
	CÍFRA MAJORANNA
	BOKRÉTA
	TYÚKSZEM
	LYUKAS TYÚKSZEM
	TULIPÁN
	TÖTÖT RÓZSA

A HÍMZÉSEK MINTAELEMEI	2.
	KÖRTE
	KOCSIKERÉK
	TEJESRÓZSA
	SZILVAVAG
	GÖRGINÁS
	AG
	UGORKA
	SEPRŰ
	PATKÓ
	SZÍV
	LEVELES
	AG
	RÓZSA ÉS FŰ

3-4. kép
Elemek Máthé Attiláné
mintakincséből

A terítők közepére döntő többségben rózsás vagy rózsás és dupla, esetenként cifra majorannás mintaelemekből kialakított kör kerül. A majoranna kedvelt, illatos fűszernövény, a XVI–XVII. századi virágénekekben etikai értéket képviselt. A kalotaszegi hímzőkultúrában központi szereplőként jelenik meg. A széleken és a sarkokban elhelyezkedő, „fojónak” nevezett hullámvonal gyakori elválasztó, tagoló eleme a hímzéseknek. Legegyszerűbb mintaelemként alkalmazta a karikót, amelynek a kalotaszegi hímzéseken egyik vége a szárból kiindulva csigavonalként visszakanyarodik. Két, szárukkal összekapcsolt karikából a pipa jön létre. Két oldalon önmagába visszakanyarodók az ún. kacsaringók, az S alakú minta pedig a horgas. Mind ezek, mind pedig az apró szívek, a seprűk, a körték azt szolgálják, hogy a tekintetet a terítő közepére irányítsák, hisz ide kerülnek az úri szent vacsora jegyei az úrvacsorai edényekben, ami jelképesen Jézus Krisztus jelenlétét jelzi.

A XVI–XVIII. századi úrasztali textíliákon a középső rész a középkori kolostorkertekre emlékeztetett, ahol a középén zárt teret alkottak, amely a köznap használatból kivéve csak szent dolgokkal érintkezett. Ez volt mind a kertnek, mind a liturgikus textileknek a legékesebb része. Ezzel a kert bizonyos területét kiemelték a zajos, köznapi világból, békét és az Örökkévalóval történő kapcsolat kialakításának lehetőségét kínálva. Az ember örök óhaját fejezték ki vele, amely jelképes formában a liturgikus textileken ugyancsak megragadható⁷ és ez a középső rész elkülönítése a szélektől a mai napig gyakorlata az úrasztali terítők tervezésének, megalkotásának. A kalotaszegi hímzéseken gyakran alkalmazott motívum a fentiekben említetteken kívül az ún. görginás ág, továbbá a két oldalon kihajló ágak közé elhelyezett ún. szilvamac, amely úgy véljük, nem más, mint átalakult gránátalma. Kalotaszegen a gránátalma ismeretlen volt, így a gyakran alkalmazott mintaelemnek olyan elnevezést adtak, amely környezetükben megtalálható növényként ismert, így lett a gránátalmából szilvamac vagy hagyma.

Az egyik legkedveltebb mintaelem a rózsa, amely az egész magyar népi díszítőművészetre jellemző, de a középkori Európának is kedvelt virága volt, valóságos jelképként általánosan alkalmazták. Krisztus kereszthalálára is emlékeztettek vele. A XIV. századi Ómagyar Mária-siralomban a virág virágának nevezetett, de mindezeket túl a szerelemnek és a titoktartásnak ugyancsak szimbóluma volt. A rózsa története rendkívül gazdag, szerteágazó kultúrtörténet.

⁷ Vö. S. LACKOVITS – EGERVÁRI 2018. 63–66.

Elmondható róla, hogy a szakrális jelképtől a szerelmi jelképig ívelően áthatja az egyetemes művelődéstörténetet.⁸ Kalotaszegen a rózsának, rozettának legdíszesebb, leggazdagabban kivarrott változatát tejesrózsának, a koszorúban fellelhető kisebbeket pedig kocsikerekes mintának mondják. Egyszerűbb változat még a „tőtőrózsa”, gazdagabb pedig a csillagrózsa, de alkalmazták a régi, keleti eredetű mintaelemet, a forgórózsát is. Rendkívül kedvelt és gyakori az „ugorkás” minta. Az uborka már a Szentföld növényvilágában is megtalálható volt, uborkadinnyeként létezett. Az európai kertekben középkori növényjegyzékek tudósítottak termesztéséről. Szimbólumként a termékenységet jelképezte. A kalotaszegi hímzésekben nem véletlen megjelenése, hisz a tájegységben az uborka termesztése komoly múltra tekint vissza, a ketesdieket „ugorkásoknak” is nevezték.

A széleken egyszerűbb mintákat alkalmaztak, így a már említett hullámvonalon túl a szélezáró egyenes zsinórt, a dupla zsinórt, apró horgos, pipás, körmös (a levél szögletes formája), kacsaringós sorokat, a sarkokban pedig seprűs, pipás, bokrétás leveles ágacskák, szíves, két patkós kompozíciók kerültek. Egyébként a levelek különböző méretben gyakran előfordulnak, az ágak ugyancsak, ahogy ez az Emese asszony készítette liturgikus textileken is megfigyelhető.

A nem növényi díszítmények között leggyakoribb motívum a szív, amelyet Emese asszony is szívesen használ. Az általa tervezett terítőkön ezek többnyire a sarkokba kerültek, azonban ezeket patkóval is szokás helyettesíteni. Utóbbi nagyban hasonlít a szívre, de kihegyesedő felső részén kissé nyitott. Megtalálunk még egy mintaelemet ezeken az alkotásokon, jelesen a majorannás motívumot bokrétával a tetején, amelyek keretes kísérői egy-egy nagyobb mintaelemnek. Létezik még egy gyakori töltelékelem ezeken a hímzéseken, így az Emese asszony által készítetteken is, mégpedig a tyúkszem, amely sugárszerűen kitöltött apró kör alakú minta, ami kissé jobban meghúzva „jukas tyúkszemet” alkot. Különösen szép díszítőelem a rózsán túl a két oldalán kihajló tulipán, ez a török eredetű virág, amit Emese asszony is alkalmazott.⁹

Szólnunk kell még a színekről, amelyek jellemzik ezeket a liturgikus textileket. Leggyakrabban piros színnel varrott textil-együtteseket készített az alkotó, ezek a legünnepélyesebbek, többnyire nagy ünnepeken kerülnek fel a templomokban. Készített fehér színű együttest, amelyeket az esztendő vásár-

⁸ A rózsza művelődéstörténeti szerepéről lásd: GÉCZI 2020.

⁹ A minta-megnevezésekre vonatkozóan: PÉNTEK 1979. 48–80.

napjain használ a gyülekezet. Mindezekon túl varrt fekete együttest is, amely a gyász színe és amelyek Nagypénteken kerülnek az úrasztalára. Ezek a legfontosabb alapszínei a kalotaszegi nagyírásos hímzéseknek.

Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a hímzésekhez megfelelő alapanyag szükséges és jó minőségű hímzőfonal. Az alapanyagot Emese asszony Veszprémben vásárolja meg, míg a hímzőfonalat, amely megbízhatóan színtartó, Erdélyből szerzi be.

A megajándékozott gyülekezeteknek elsősorban Isten dicsőségére készítette el a liturgikus textil-együtteseket, ahogy erről már szóltunk, másodsorban pedig valakinek/valakiknek, vagy valamely eseménynek az emlékére, emlékeztetve a megajándékozottat is erre. Amikor elhatározza, hogy megajándékoz egy-egy gyülekezetet, akkor minden alkalommal részben az örömszerzés, részben pedig az alkotás gyönyörűsége ösztönzi a művészi szépségű liturgikus textilek elkészítésére, amit nem lehet eléggé hangsúlyozni. Immáron tizenegy templomban őrzik munkáit, de rendkívüli szerénységére jellemző, hogy egyetlen textílián sem találjuk meg sem nevének kezdőbetűit, sem teljes nevét, pedig ez református egyházunkban gyakorlat volt, ahogy erre utaltunk már, ámde Emese asszonytól mindez távol áll. A megajándékozott gyülekezetek a következők:

2008-ban Egeraljára készített egy textilegyüttest, amelynek tervezője a kalotaszentkirályi Gere Istvánné Kispál Anna volt és kivarrásában Tóth Jenőné Tamás Vilma is részt vett. (5. kép)

2009-ben Kadarkútra készítette el a liturgikus textilegyüttest, szülei emlékére. Ennek felirata: „*Ne félj, mert megváltottalak...*” (Ézs 43,1) Ezt az együttest már Emese asszony tervezte és Budapesten a Hagyományok Házában zsűrizték, ahol a legmagasabb elismerést érdemelte ki munkája, hagyományos mesetermeknek minősítették. Ettől kezdve minden alkotását maga tervezte/tervezi. Az ajándékhoz szükségesek megvásárlásához hozzájárult Máthé Csabáné Farkas Ildikó is.

2010-ben több munkát, terítőegyüttest is varrt. Veszprémbe a Nagytemplomba a gyülekezet fennállásának 450. évfordulójára készült egy textilegyüttes, de ugyanebben az esztendőben a veszprémi Kistemplom számára ugyancsak varrt egyet.

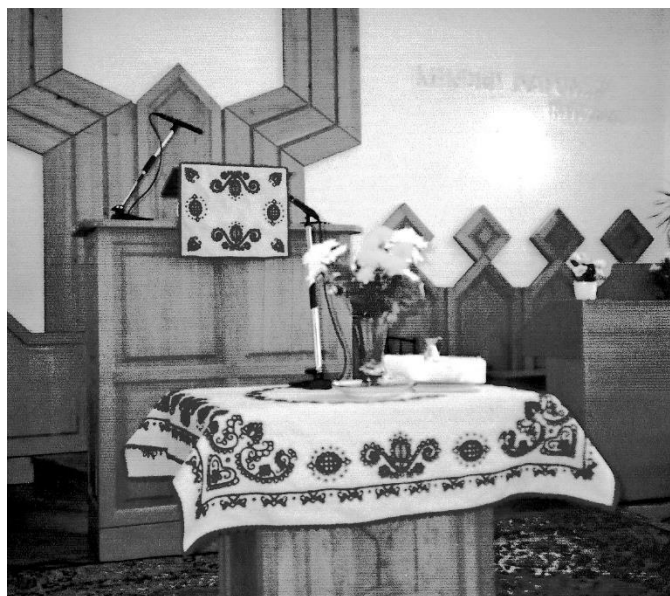
Mindezekon túl készítette el Sólyba a liturgikus textilegyüttest, hisz testvére, Máthé Csabáné Farkas Ildikó, házastársával, néhai Máthé Csaba református lelkipásztorral nyugdíjba menetelüket követően itt telepedtek le. Erdélyből való meneküléskor Máthé Csabáék ebben a faluban leltek átmeneti otthonra. A sólyi adományhoz Máthé Csabáné Farkas Ildikó ugyancsak hozzájárult. A sólyi szószéktakaróra himzett felirat az 1653-ban írott, 1605-ben született dallammal énekelt dicséret (a régi énekeskönyvben 265., az újban 158. dicséret) első sora: „*Hagyjad az Úristenre te minden utadat*”.

2011-ben Csöglére készítette el liturgikus textiljeit Csaba testvére emlékére, aki 1980–1984 között itt volt lelkipásztor, itt fejezte be földi pályafutását 43 esztendőskorában. Az ajándékhoz Máthé Csabáné Farkas Ildikó és az elhunyt lelkipásztor özvegye, Farkas Csabáné Molnár Klára is hozzájárultak. Itt a szószéktakaróra ugyanaz a felirat került, mint a sólyira: „*Hagyjad az Úristenre te minden utadat*” (rég. énekeskönyv 265., új 158. dicséret). Ez

kedves dicsérete volt elhunyt testvérüknek, de a csöglei gyülekezetnek is, akik minden bibliaórán ezt a dicséretet kérték és énekelték el. (6. kép)

2017-ben Balatonalmádi református templomát ajándékozta meg Emese asszony liturgikus textilekkel a reformáció 500-dik évfordulójára emlékezve és Csenge unokájuk konfirmációjának emlékére. (7. kép)

2019-ben nagyszülei emlékére a zselyki evangélikus templomba készítette el a fehérrel hímzett textilegyüttest, amelynek ünnepélyes átadása Zselyken, istentisztelet keretében volt, és amelyet az unokatestvérek, a Józsa-leszármazottak nevében is ajándékozott. A szószekre került takaró felirata: „Erős vár a mi Istenünk.”

2020-ban a herendi új református templomnak ajánlotta fel Emese asszony, hogy terítőegyüttest készít, amelyhez az alapanyagra való összeget a herendi gondnok biztosította. 2020-ban fel is került a textilegyüttes a templomba.

2021-ben pedig ismét a veszprémi Kistemplomot ajándékozta meg egy gyönyörű, pirossal hímzett úrasztali abrosszal.

Emese asszony ezzel az egyedülálló ajándékozási kedvével, az örömszerzést szolgáló cselekedetével Istentől rendelt küldetését teljesítette/teljesíti. Az Úrtól gazdag talentumot kapott, amit maradéktalanul arra használ, amire rendeltetett. Kedves dicséretei: az 1903-ból való, a régi énekeskönyvben 276., az újban 718. dicséret: „Egyedüli reményem, ó Isten, csak Te vagy...”, ami a mai napig vezérfonala a mindennapok próbatételeiben. A másik az 1862-ben született, a

régi énekeskönyvben 462., az újban 774. dicséret: „Csak vezess Uram végig és fogd kezem...” Az Úr meghallgatta/meghallgatja, valóban fogta/fogja a kezét, vezeti, nem hagyta, nem hagyja el sem az örömben, sem a gondokban. Áldásával vele van, ahogy a zsoltáros mondja: „Fényözőn árad az igazra / És öröm a tiszta szívűekre.” (Zsolt. 97;11.)

8. kép

Máthé Attiláné Farkas Emese munka közben

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

- GYÖKEREK I. II. A Józsa leszármazottak unokatestvér találkozója készített emlékezések. Kézirat Mátyás Attiláné Farkas Emese tulajdonában.
- GÉCZI 2020 = GÉCZI János: A rózsza labirintusa. Egy örök jelkép nyomában. Budapest, 2020.
- KISS 1881 = KISS Áron: A XVI. században tartott magyar református zsinatok végzései. Budapest, 1881.
- S. LACKOVITS 2013 = S. LACKOVITS Emőke: „Isten ditsőségére való buzgóságból ajándékozta...” Adományok és adományozók a dunántúli református közösségekben a XVII–XIX. században. = Acta Papensia 13 (2013) 3. sz. 319–346.
- S. LACKOVITS 2016 = S. LACKOVITS Emőke: Egy református „szentasszony”. Özvegy Gere Istvánné Kispál Anna Kalotaszentkirályról. = Acta Papensia 16 (2016) 1–2. sz. 196–212.
- S. LACKOVITS-EGERVÁRI 2018 = S. LACKOVITS Emőke –EGERVÁRI Márta: „Isten Ditsőségére való buzgóságból, az Úri Szent Asztalhoz való készületül ajándékozta...” Református liturgikus textíliák a Dunántúlról és a Kisalföldről. (17–20. század.) Pápa, 2018.
- PÉNTEK 1979 = PÉNTEK János: A kalotaszegi népi hímzés és szókincse. Bukarest, 1979.
- WEÖRES 2000 = WEÖRES Sándor: A teljesség felé. Budapest, 2000.

